

Piotr Złotkowski

Nazwiska i przydomki szlachty historycznej ziemi bielskiej na Podlasiu motywowane nazwami heraldycznymi

Rocznik Lubelskiego Towarzystwa Genealogicznego 2, 24-35

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Piotr Złotkowski

(Instytut Filologii Słowiańskiej

Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie)

Nazwiska i przydomki szlachty historycznej ziemi bielskiej na Podlasiu motywowane nazwami heraldycznymi

Teren historycznej ziemi bielskiej, położonej w północnej części przedrozbiorowego województwa podlaskiego, jest niezwykle ciekawy dla badacza nazewnictwa osobowego. Stanowią o tym przede wszystkim jego położenie geograficzne i zmienne, niekiedy burzliwe, dzieje. Interesującą nas jednostkę administracyjną można określić mianem przejściowej, położonej na styku dwóch etnosów: zachodnio- i wschodniosłowiańskiego. Po okresie zaciętych walk epoki średniowiecza, które niemal doszczętnie zniszczyły istniejące tu wcześniej osadnictwo, nastąpiły spokojniejsze czasy i już w końcu XIV i na początku XV w. ponownie zaczęli osiedlać się tu przybysze z Mazowsza, Wołynia, okolic Grodna i innych sąsiednich terenów. Ukształtowana w swych zasadniczych zrębach w XV i XVI w. sieć osadnicza przetrwała do dnia dzisiejszego. Osiedla powstawały tu również później, ale głównie we wschodniej części tego obszaru.

Znamienną cechą, która wyróżniała historyczne Podlasie, w tym przedrozbiorową ziemię bielską, była duża ilość zamieszkałej tu, podobnie jak i na sąsiednim Mazowszu, szlachty, głównie tzw. drobnej, czyli posiadaczy części wsi, bądź tylko niewielkich obszarowo gospodarstw. Nie należy również zapominać o osiadłych tu rodach bojarских pochodzenia ruskiego i litewskiego, które zasilały szeregi szlachty, przyjmując prawa przynależące tej warstwie społecznej. Większość bojarów uległa procesowi polonizacji, przyjmując wyznanie rzymskokatolickie¹.

1 Temat kolonizacji ziem historycznego Podlasia został szczegółowo omówiony w następujących pracach: J. Wiśniewski, *Osadnictwo wschodniej Białostoczczyzny – geneza, rozwój oraz zróżnicowanie i przemiany etniczne*, „Acta-Bal-

Nazwy osobowe (oprócz imion), używane przez szlachtę, przede wszystkim tzw. drobną, można podzielić na trzy kategorie, a mianowicie: nazwiska, przydomki i przezwiska. Każda z nich ma pewne określone właściwości. Nazwiska są nazwami osobowymi o charakterze oficjalnym, dziedzicznym, zbiorowym, przydomki mają charakter nazw nieoficjalnych, dziedzicznych i zbiorowych, zaś przezwiska są nieoficjalne, niedziedziczne i indywidualne. Z powyższej charakterystyki wynika, że tylko nazwiska i przydomki są formacjami trwałymi (z czym związana jest ich dziedziczność), natomiast przezwiska są ze swej natury nietrwałe².

Z punktu widzenia znaczenia semantycznego podstaw, wymienione wyżej antroponimy (nazwiska, przezwiska i przydomki), można podzielić na formacje odapelatywne, odimienne, odmiejscowe i heraldyczne. Jeśli natomiast uwzględnimy dodatkowo ich budowę słotwórczą, to podział ten będzie przebiegał między strukturami tzw. prymarnymi, czyli prostymi, a sekundarnymi, a więc złożonymi, posiadającymi dodatkowy wykładnik w postaci odpowiedniego formantu słotwórczego.

Antroponimy motywowane nazwami heraldycznymi stanowią niezwykle interesującą grupę nazw osobowych. Nazwy odherbowe są charakterystyczne przede wszystkim dla przedstawicieli środowiska szlacheckiego³.

W wyniku przeprowadzonych badań nad nazwami osobowymi przedstawi-

tico-Slavica”, t. XI, Warszawa 1977, s. 7-80; T. Jaszczolt „Osadnictwo lewobrzeżnej części ziemi drohickiej w XV i na początku XVI w. - okolice Sokolowa, Węgrowa i Mord, [w:] Sokolów Podlaski. Dzieje miasta i okolic, pod red. G. Ryżewskiego, Białystok-Sokolów Podlaski 2006, s. 63-243.; zob. też m.in. opracowania: A. Leszczyński, *Żydzi ziemi bielskiej od połowy XVII do 1795 r. (studium osadnicze, prawne i ekonomiczne)*, Wrocław 1980; A. Laszuk, *Zaścianki i króleuszczyzny. Struktura własności ziemskiej w województwie podlaskim w drugiej połowie XVII wieku*, Warszawa 1998; J. Maroszek, *Pogranicze Litwy i Korony w planach Zygmunta Augusta. Z historii dziejów realizacji myśli monarchicznej między Niemnem a Narwią*, Białystok 2000; A. Kołodziejczyk, *Z dziejów kolonizacji puszczy na Podlasiu w XV-XVI wieku*, [w:] *Szkice z dziejów kolonizacji Podlasia i Grodzieńszczyzny od XIV do XVI wieku*, pod red. J. Śliwińskiego, Olsztyn 2002, s. 29-94; D. Michaluk, *Ziemia mielnicza województwa podlaskiego w XVI-XVII wieku*, Toruń 2002.

2 Zob. m.in. prace: M. Karaś, *Imię, nazwisko, przezwisko = nazwa osobowa w polszczyźnie*, „Onomastica”, XXI, 1976, s. 19-40; A. Zaręba, *Osobowe nazwy własne i ich miejsce w systemie języka*, „Poradnik językowy”, 1, Warszawa 1979, s. 1-12; M. Biolik, *Przezwiska i przydomki ludności wiejskiej (na przykładzie wsi Andrzejki w woj. Łomżyńskim)*, „Onomastica”, XXVIII, 1983, s. 165-179; S. Warchoń, *W sprawie terminów: 1. przezwisko, 2. przydomek (rozważania terminologiczne)*, „Терминоведение”, 1-3, Москва 1996, c. 7-80.

3 Więcej na ten temat czyt.: *Herbarz Polski Kacpra Niesieckiego...*, wyd. J.N. Bobrowicz, t. I-X, Lipsk 1839-1846; A. Boniecki, *Herbarz Polski*, t. I-XVI, Warszawa 1899-1913; J. S. Bystroń, *Nazwiska polskie*, Lwów-Warszawa 1936, s. 67-74; J. Matuszewski, *Polskie nazwisko szlacheckie*, Łódź 1975; E. Breza, *Pochodzenie przydomków szlachty Pomorza Gdańskiego*, Gdańsk 1978; J. Pakulski, *Geneza, recepcja i znaczenie przydomków rycerskich w średniowiecznej Polsce*, [w:] *Genealogia - problemy metodyczne w badaniach nad polskim społeczeństwem na tle porównawczym*, Toruń 1982, s. 98-117; J. Wroniszewski, *Kryteria herbowe w badaniach genealogicznych*, [w:] *Genealogia - problemy metodyczne w badaniach nad polskim społeczeństwem na tle porównawczym*, Toruń 1982, s. 118-130; L. Moszyński, *Staropolskie odimperatywne nazwy heraldyczne*, [w:] *Nazwy własne a wyrazy pospolite w języku i tekście*, Opole 1986, s. 175-195; K. Rymut, *Nazwiska Polaków*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1991; tenże, *Nazwy heraldyczne*, [w:] *Polskie nazwy własne*. Encyklopedia, red. E. Rzetelska-Feleszko, Kraków 2005, s. 161-171; Z. Abramowicz, L. Cićko, L. Dacewicz, *Słownik historycznych nazw osobowych Białostoczczyzny*, t. I-II, Białystok 1997-1998; Z. Kaleta, *Nazwisko w kulturze polskiej*, Warszawa 1998; M. Klinkosz, *Funkcjonowanie pomorskich przydomków szlacheckich we współczesnej polszczyźnie*, „Rocznik Gdański”, t. LIX, z. 2, Gdańsk 1999, s. 87-117; P. Złotkowski, M. Olejnik, *Współczesne dwuczłonowe nazwiska polskie motywowane nazwami heraldycznymi*, „Acta Onomastica”, XLI-XLII, Praha 2001, s. 184-192.

cieli warstwy szlacheckiej ziemi bielskiej na Podlasiu z okresu od XV do XVII w.⁴, okazało się, że antroponimy, w których podstawach leży nazwy heraldyczne, stanowią niewielką liczebnie grupę. Na ogólną liczbę 470 poświadczonych wariantów morfologicznych i fonetycznych nazwisk (faktyczna ilość nazwisk była niższa i wynosiła około 230), udało się odnaleźć tylko 12 nazwisk odherbowych. W grupie przezwisk i przydomków (obie kategorie rozpatrywano łącznie), spośród ogólnej liczby 1584 wariantów morfologicznych i fonetycznych, odnotowano 23 poświadczenia formacji heraldycznych. Biorąc pod uwagę budowę słowotwórczą nazwisk odherbowych, 8 antroponimów należy zaliczyć do kategorii nazw prymarnych, natomiast 4 do kategorii nazw sekundarnych (w tym 2 nazwiska odnosiły się do kobiet). Przykłady antroponimów, w postaci formacji sekundarnych, określających mężczyzn pochodzą z XVI w., a więc z okresu kiedy nie ustaliły się jeszcze nazwiska szlacheckie. Struktury typu *Bujnowicz*, *Pomianowicz* były nietrwałe i zostały wyparte przez ostatecznie ustabilizowane formalnie nazwiska *Bujno*, *Pomian*. W grupie przydomków proporcje między nazwami prymarnymi i sekundarnymi są odwrotne - odnotowano 9 nazw prostych typu *Korab*, *Łuba* i in., oraz 14 nazw złożonych typu *Korabczyk*, *Łubik*, *Modzelewicz* i in. Przewagę nazw sekundarnych można wytłumaczyć tym, że przezwiska i przydomki (nie tylko odherbowe, lecz również odapelatywne i odimienne), z uwagi na swój nieoficjalny charakter, były formacjami niestabilizowanymi formalnie. Uwagę zwraca również fakt, że do końca XVI w. przydomki były derywowane głównie przy pomocy formantów *-icz*, *-(ew)icz*, *-(ow)icz*, natomiast w XVII w. zdecydowanie przeważają już formacje derywowane za pomocą przyrostków *-ik*, *-(cz)yk*.

Poniżej zamieszczono, zaczerpnięte ze źródeł historycznych, poświadczenia nazwisk i przydomków szlachty zamieszkałej w ziemi bielskiej, używanych w okresie od XV do XVII w. W wykazie uwzględniono również antroponimy określające rodziny pochodzące spoza ziemi bielskiej, które osiadły na tym terenie w badanym okresie. Podano tu również nazwę miejscowości, w której zamieszkiwał nosiciel nazwiska bądź przydomka. Dla przejrzystości artykułu hasłowego, umieszczono tylko pierwszy człon, dwuczłonowej zazwyczaj, nazwy miejscowej. Antroponimy zostały podzielone w poniższym zestawieniu na grupy uwzględniające ich strukturę słowotwórczą.

4 L. Dacewicz, *Sposoby identyfikacji szlachty w XVI-wiecznej ziemi bielskiej*, „Zeszyty Naukowe Muzeum Wojska”, 9, 1995, Białystok, s. 15-21; E. Komar, *Przezwiska i przydomki mieszkańców parafii suraskiej w XVI-XVIII wieku*, [w:] *Rozprawy Sławistyczne UMCS*, 14, pod red. S. Warchoła, Lublin 1998, s. 179-187; P. Złotkowski, *Nazwy osobowe szlachty podlaskiej z formantem -icz, -owicz, -ewicz w XV-XVIII wieku*, „Nazewnictwo na pograniczach etniczno-językowych. Studia Sławistyczne”, 1, pod red. Z. Abramowicz i L. Dacewicz, Białystok 1999, s. 343-349; tenże, *Kształtowanie się nazwisk szlachty ziemi bielskiej*, [w:] *Z badań na językiem i kulturą Słowian*, pod red. P. Sotirova, P. Złotkowskiego, Lublin 2007, s. 75-85.; tenże, *Przydomki i przezwiska szlachty ziemi bielskiej na Podlasiu w XVI-XVII w.*, [w:] *Филологически и методически изследвания/Badania filologiczne i metodyczne*, pod red. M. Petrovej i P. Sotirova, Смолян- Lublin 2007, s. 70-80; tenże, *Elementy wschodniosłowiańskie w nazewnictwie szlachty ziemi bielskiej w XVI-XVII wieku*, „Studia Białorutenistyczne”, t. 1, pod red. R. Radzika, M. Sajewicza, Lublin 2007, s. 379-386; tenże, *Homonimiczne nazwiska, przydomki i przezwiska szlachty ziemi bielskiej na Podlasiu w XVI-XVII w.*, „Rozprawy Sławistyczne UMCS”, 22, pod red. S. Warchoła, M. Jastrzębskiego, Lublin 2009, s. 261-270.

gramce y plosi byli,
 Stawili siochorow na ostyathymie pyenofie gra-
 nice swei, swiadkow. Lyodzi dobrieh starieh
 viari godnih szlachty spowiatu Belskiego
 granicznikow swieh najmie thieh, Voicziernga
 Martina, Piotra rotge, krosserokich.

A szejana, wawzina, Pawla, Moizeffa,
 Maczicia, Zalijskich, A martina, sta-
 nislawa, Maczicia plawacza, stanislawa moxki,
 Tana, Jakoba, woicziernga, pawla, Jakoba kon-
 ed, Adama, Bartlomiecia, Lyanartga, Jofiz-
 ffa, Garbowski, A seraffina Zalyjskiego,
 A stanislawa woitga thozianskiego, A mi:

Spis części szlachty powiatu bielskiego na Podlasiu z litewskiego egzemplarza rewizji (popisu) granicy polsko-litewskiej z 1546 r. (Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Skarbu Koronnego, sygn. 55, k. 15-15v).

a) Nazwiska odherbowe

Prymarne:

Bolesta: śl. Jakub *Bolesta*, woźny ziemski 1580 ŻDz 17, 121; Nobil[is] Mathias *Bolesta* 1613 KGB 13, 171v.; Matis olim Georgy *Bolesta* 1640, 1641 KGB 1, 11v.; Bartholomeum ol[im] Mathia[e] *Bolesta* 1640 KGB 1, 367; Slach. Thomasz *Bolesta*, Slach. Jan *Bolesta* 1674 ASK I 70, 425v. [m. Bolesty] (n.her. Bolesta SEMSNO VI 5 od n. os. *Bolesta* SSNO I 211-212, SEMSNO I 15, skróconej postaci imienia złożonego typu Bole-sław, Bole-mir, Bole-mysł itp. z ps. członem *bol'bjb, bol'e 'większy, lepszy' Spsł I 316; imię Bolesta było szczególnie rozpowszechnione w rodzie Jastrzębców, z którego. wg podania Długosza wywodzą się, Boleścice - rycerze króla Bolesława, winni śmierci św. Stanisława biskupa.).

Bujno: 1. Michał *Buyno* 1528 *ŹDz* 17, 203; Paulus *Buyno* filius olim Jacobi de Buyny 1544 Kap 35; Матей ШИМАНОВИЧЬ *Буѣно* 1567 RIB 33, 1064; *Buynu* 1603 TKL 132-143, 50; nobilis Zophia filia olim Nobilis Stanislai *Buino* 1614 KGB 1, 929v.; Gregorio *Buino* 1629 KGB 23, 865; Dorothea filia olim Stanislai *Buyno*, consors vero Joannis Makowski 1644 Kap 35; Szl. Marcin *Buyno*, Szl. Michał *Buyno* 1676 Cz 1099, 778 [m. Bujny]; 2. Woytko *Buyno* 1528 *ŹDz* 17, 190; Юзофъ ЯНОВИЧЬ *Буѣно* 1567 RIB 33, 1148; Albertus olim Joannis *Buino*, Joannes olim Nicolai *Buino* 1569 AU 251 [m. Wyszki] (n. her. Bujno SEMSNO VI 7 od n. os. *Bujno* SSNO I 278-279, SEMSNO I 23, zawierającej ps. człón **bujъ*, o znaczeniu 'nadmiernie, silnie rozrośnięty, niepohamowany, szalony, potężny, silny' Spsł I 441, por. SEJS III 84-85, por. *bujac* 'być zuchwałym, pysznym, broić' Sstp I 175-176)⁵.

Dołęga: Мартинъ Доленгга 1567 RIB 33, 1040; śl. Jurgi *Dołęga* 1580 *ŹDz* 17, 97; Jacobum *Dolega* 1603 TKL 132-143, 54; Nobilis Stanislaus olim Jacobi *Dołęga* 1630 KGB 23, 920; Slach. Stanisław *Dołęga*, Slach. Mateusz *Dołęga* 1674 ASK I 70, 395v. [m. Dołęgi] (n. her. *Dołęga* SMESNO VI 13 od 1) n. os. *Dołęga* SSNO I 500, SEMSNO I 54, wywodzącej się od ap. ps. * *doląga* 'człowiek sprawny, zaradny' Spsł IV 69; lub 2) od hipotetycznej proklamacji eliptycznej przyimkowej o charakterze wojskowym, zawołania *Do Łęga!*)⁶.

Gieralt: Юзофъ ЯНОВИЧЬ *Кєралтъ* 1567 RIB 33, 1045; śl. Jakób *Gieralt* 1580 *ŹDz* 17, 96; Joannes olim Martini *Gieralt* 1601 TKL 139, 40v.; Nobilis Anna consors Nobilis Bartholomei *Gieralt* 1613 KGB 13, 309v.; Petrum olim Simonis *Gieralth* 1628 KGB 23, 694v. [m. Gieralty] ; Jan olim Baltazary *Gieralt* 1640, 1641 KGB 1,5v. [m. Brzóska] (n. her. *G(i)eralt* SEMSNO VI 16 od n.os. *G(i)eralt* SSNO II 110, SEMSNO II 46, a ta od im. germańskiego *Gerwald*, por. staro-wysoko-niem. *gēr* 'oszczep' i nowoniem. *walten* 'panować, rządzić' Malec 225.)⁷.

Łuba: Janowi *Łubie* ok. 1450 Kap p. 40, 488-498; Jan *Łuba* 1477 Kap p. 40, 488-498; Petrus *Łuba* de Rudolthowo iudex districtus Bielscen[sis] 1498 ADS 149, 296; Matys *Łuba*, Petr *Łubia* 1528 *ŹDz* 17, 190; Станиславъ Люба, Янь Станиславовичъ Люба 1565 RIB 33, 373, 374; Матешъ Люба, Станиславъ Люба 1567 RIB 33, 1101; Slachatny Matys y Nicodim *Lubowie* 1579 ASK I 47, 358v.; śl. Jan *Łuba* 1580 *ŹDz* 17, 124; Joannes *Luba* 1601 TKL 139, 32; Jacobo *Łuba* 1613 KGB 13, 365v.; Nobilem Petrum *Łuba* ol[im] Michaelis 1628 KGB 23, 575v.; Jan olim Alberti *Łuba* 1640, 1641 KGB 1, 11; Slach. Stanisław *Łuba*, Slach. Pawła *Łuby* dziewczka 1674 ASK I 70, 422v. [m. Łubin] (n. her. *Luba* SEMSNO VI 29 od n. os. *Luba* SSNO III 280, SEMSNO I 146, będącej skróconą postacią imion złożonych typu *Lubo-mir*, *Lubo-mirz*, *Lub-gost*, *Świe-lub*, por. ps. * *l'ubъ(jъ)* 'miły, przyjemny, kochany, drogi' SEJS XV 181-182).

Pierzchała: Slachatny Jan *Żakoicz Pierzchała* 1581 ASK I 47, 724v.; Mathe[us] et Simon *Pierzchalowie* 1601 TKL 139, 24; Nobilis Jozephus olim Joannis *Pierzchała* 1613 KGB 13,

5 Nazwisko *Bujnowski*, por. Slach. Marcin *Buynowski* 1674 ASK I 70, 406 [m. Gotasze], Slach. Adam *Buynowski* 1674 ASK I 70, 398 [m. Średnica], notowane od XVII w., należy do typu nazwisk odmiejscowych.

6 Wykształcone w XVII w. nazwisko *Dołęgowski*, por. Szl. Jakub *Dołęgowski*, Szl. Maciey *Dołęgowski* 1676 Cz 1099, 804 [m. Dołęgi], utworzone od n. m. *Dołęgi*, dawniej *Dąbrowa-Dołęgi*, językoznawcy zaliczają do nazwisk odmiejscowych.

7 Nazwisko *Gieraltowski*, powstałe w XVII w., por. Slach. Bartosz *Gieraltowski*, Slach. Piotr *Gieraltowski* 1674 ASK I 70, 395 [m. Gieralty], z punktu widzenia językoznawczego jest nazwiskiem odmiejscowym.

377; N[obi]lem Joannem filium Alberti Żak *Pierzchała* 1640 KGB 1, 200; Slach. Woyciech *Pierzchała*, Slach. Rosłan *Pierzchała* 1674 ASK I 70, 413v. [m. Pierzchały] (n.her. *Pierzchała* SSNO IV 279, SEMSNO VI 44 od n. os. *Pierzchała* SEMSNO I 218, będącej de-rywatem od ap. *pirzchać* /*pierzchać*/ 'gniewać się, burzyć się' Sstp VI 116, ps. **pr'xati* 'parskać, prychać, furkotać', w znaczeniu przenośnym 'unosić się, denerwować się' i 'rozsypywać, rozpraszać, pierzchać' Boryś 431).

Pomian: *Pomian* cum fratribus Białosukienskiemi 1529 Sem 243; Szl. P. Paweł *Pomian*, Szl. P. Józef *Pomian* 1676 Cz 1099, 737 [m. Białosuknie] (n. her. *Pomian* SEMSNO VI 45, 46 od n.os. *Pomian* SSNO IV 316-317, SEMSNO I 229, pochodzącej być może od ap. *pomian* 'hasło, godło' SL IV 320 lub od podstawy *pomienić* 'wskazać, wywołać' Sstp VI 368).

Rawa: Gaspar *Rawa* 1640, 1641 KGB 1, 39v.; P. Jan *Rawa*, Szl. P. Łukasz *Rawa* 1676 Cz 1099, 737 [m. Rawy] (n. her. *Rawa* SSNO IV 450-451, SEMSNO VI 50, od n. os. lub n. m. *Rawa*/w XIV w. *Rawa* Stara i Nowa/; miejscowości te położone są niedaleko siebie nad rzeką *Rawą*, obecnie *Rawką*⁸).

Sekundarne:

- z formantem **-(ow)icz**:

Bujnowicz: Миколай *Буинович* 1528 ŻDz 17, 190 [m. Wyszki]; zob. wyżej **Bujno**.

Pomianowicz: Миколай Янович *Помьянович* 1567 RIB 33, 1164 [m. Białosuknie]; zob. wyżej **Pomian**.

- formy żeńskie z formantem **-ina**:

Łubina f.: Jey M[o]sc Pani Stanisławowa *Łubina* 1674 ASK I 70, 322v. [m. Łubin]; zob. wyżej **Łuba**.

Rawina f.: Szl. P. Maryanna *Rawina* wdowa 1676 Cz 1099, 737 [m. Rawy]; zob. wyżej **Rawa**.

b) Przydomki odherbowe

Prymarne:

Cholewa: Bartosz Petrowicz *Cholewa* 1528 ŻDz 17, 194 [m. Topczewo] (n. her. *Cholewa* SEMSNO VI 9 od n. os. *Cholewa* SSNO I 328, SEMSNO I 31, por. *cholewa* 'okrycie

8 Z badań m.in. J. Wroniszewskiego i T. Wasilewskiego wynika, że rycerze tego herbu byli przybyszami z Czech, którzy osiedlili się głównie w Małopolsce na obszarze ziemi sandomierskiej i na Mazowszu w dorzeczu rzeki Rawy, zajmując ważne miejsce w hierarchii społecznej, zob. np. J. Wroniszewski, *Ród Rawiczów w wiekach średnich*, [w:] Genealogia - studia nad wspólnotami krewniczymi i terytorialnymi w Polsce średniowiecznej na tle porównawczym, Toruń 1987, s. 75-92; tenże, *Ród Rawiczów: Warszowice i Grotowice*, Toruń 1992; tenże, *Ród Rawiczów: Współrodowcy Warszowiców i Grotowiców*, Toruń 1994; T. Wasilewski, *Topograficzne nazwy rodowe w Polsce średniowiecznej i ich znaczenie dla badań nad genezą rodów*, [w:] Genealogia - studia nad wspólnotami krewniczymi i terytorialnymi w Polsce średniowiecznej na tle porównawczym, Toruń 1987, s. 93-112.

nogi' Sstp I 245, ps. **xol'eva / xol'ava* 'to co ogarnia, otacza, osłania; kawał materiału do obwiązania /np. nogi/, rodzaj pończochy', od ps. czasownika *xoliti* 'otaczać, ogarniać, osłaniać' Boryś 65).

Godzieba: 1. Миколай Кгодяба 1528 RIB 33, 190 [m. Wyszki]; 2. Zophia olim Alberti *Godzieba* 1614 KGB 13, 1136 [m. Falki] ; 3. Миколай Кгодяба 1528 RIB 33, 156; Bartholomeus filius olim Nicolai *Godzieba* de Jamiołki 1551 Kap 149 [m. Jamiołki] (n. her. *Godzieba* SEMSNO VI 16 od n. os. *Godzieba* SSNO II 147, SEMSNO I 77, będącej skrócona formą im. złożonych typu Godzi-mir, Godzi-sław, Goc-ław, Hody-sław, Miro-god, Na-god, Zdzie-god itp., por. godzić (się) 'być stosownym, przydatnym, mieć wartość, zgadzać się, przystawać na coś', ale też godzić 'nastawać na kogoś, zasadzać się na kogoś' Sstp II 447-448, ps. **goditi (se) dogadzać, zadawalać* SEJS VI 188-190', ps. **godьнь* 'odpowiedni, pasujący, nadający się, właściwy', ps. **god'ь* 'dobry, ładny, odpowiedni, pasujący' Spsł VIII 21-22, ale też ap. *godło, godzien* Sstp II 443-445; por. n. m. Falki-Godzieby i Jamiołki-Godzieby w z. biel. Kap 149).

Korab: Petr *Korab* 1528 ŻDz 17, 197; Stanislaus filius olim Mathiae de Gołemie, Catherinae filiae Joannis *Korab* de Brzozowo, consorti suae 1548 Kap 131; Станиславъ Петровичъ *Корабъ*, Мартинъ Яновичъ *Корабъ* 1567 RIB 33, 1089; Sliachatny Jakub *Korab* 1581 ASK I 47, 724 [m. Brzozowo] (n. her. *Korab* SEMSNO VI 23 od 1) n. os. *Korab* SSNO III 79-80, SEMSNO I 119; lub 2) ap. *korab* 'statek, okręt, łódź' Sstp III 344-345, występującego w opisie herbu; znane są również wczesne pieczęcie herbowe ze znakiem okrętu z masztem i żaglem; por. nm. Brzozowo-Korabie w z. biel.).

Korczak: Paulus *Korczak* 1569 AU 257 [m. Łapy] (n. her. *Korczak* SEMSNO VI 23 od 1) n. os. *Korczak* SSNO III 82, SEMSNO I 119, którą można wywieść od ap. *korczak* 'kubek, kielich, czara' Sstp III 345; 2) lub mniej prawdopodobne, bezpośrednio od tegoż ap. *korczak*; por. n. m. Łapy-Korczaکی w z. biel.).

Kościeszka: 1. Янь Костеша 1528 RIB 33, 130 [m. Tworki] ; 2. Sz. P. *Koscieszka* 1676 Cz 1099, 743 [m. Milewo obecnie woj. podlaskie, pow. moniecki] (n. her. *Kościeszka* SEMSNO VI 24 od n. os. *Kościeszka* SSNO III 105-106, SEMSNO I 123, będącej derywatem od ap. *kość* Sstp III 362-363, por. ps. **kostь* SEJS XI 167-173).

Łuba: 1. Nobil[em] Paulum olim Jacobi *Łuba* 1614 KGB 13, 843v.; Nobilis Jacobus olim Pauli *Łuba* 1629 KZS 3, 72 [m. Łapy]; 2. Шиманъ *Луба* 1567 RIB 33, 1080 [m. Zdrody]; 3. Янь *Луба* 1567 RIB 33, 1061 [m. Truskolas]; zob. wyżej **Łuba**.

Pierzchała: 1. Янь Станиславовичъ *Пирхала* 1528 RIB 33, 177; Миколай Яновичъ *Перхала*, Матеушъ Яновичъ *Перхала* 1567 RIB 33, 1123; śl. Mateusz *Pierzchała* Wyssenski 1580 ŻDz 17, 91; Nob[i]l[e]m Gregor[iu]m olim Matia[e] *Pierzchała* Wysenski 1614 KGB 13, 969; Nobilem Christophoru[m] filiu[m] ol[im] Nicolai *Pierzchała*... in bonis Wyszonki Ecclesiastica et Błonie, per olim Petru[m] *Pierzchała* Wiszynski 1628 KGB 23, 48 [m. Wyszonki]; 2. Nob[i]l[e]m Martinu[m] Sepiotowski dictu[m] *Pierzchała* 1614 KGB 13, 1148 [m. Szepietowo]; zob. wyżej **Pierzchała**.

Samson: 1. Мелень *Самьсонъ*, Павелъ *Самьсонъ* 1528 RIB 33, 171; *Самьсунъ* Тисковичъ, Мартинъ *Самьсонъ*, Рафаль *Самьсоновъ*, Павелъ *Самьсоновъ*, Юри *Самьсоновъ* 1567 RIB 33, 1112; Joann[em] filium Foelicis *Samson* Jabłonowski 1614 KGB 13, 689; Nob[i]l[e]m Nicolau[m] filiu[m] Foelicis *Samson* 1614 KGB 13, 876v.; Nobil Petru[m] *Samson* olim Pauli filium 1613 KGB 13, 99; Joann[is] *Samson* Fasczyk 1673 KGB 23, 311; Nobil[is] Nicolaus fili[us] ol[im] Felicis *Samson* de Jabłonia 1627 KGB 23, 100;

Nobilis Valentinus fili[us] Nicolai *Samson* 1629 KZS 3, 114v.; Nobili Joanni fili[o] Joannis *Samson* de *Samsony* heredi 1629 KZS 3, 148; Jacobo et Alberto *Samsonami* 1640 KGB 1, 346v.; Slach. Stanisław ol[im] Jacobi *Samson*, Slach. Walenty *Samson* Jabłonski, Slach. Piotr ol[im] Adami *Samson*, Slach. Szczeban ol[im] Adami *Samson*, Slach. Kazimierz ol[im] Mathei *Samson* 1673 ASK I 70, 334v. [m. Jabłoń]; 2. Slach. Jakub ol[im] Matthai *Samson*, Slach. Maciey ol[im] Thoma[e] *Samson*, Slach. Marcin ol[im] Adami *Samson* Jabłonski 1673 ASK I 70, 334v.; Slach. Jakub *Samson* Jabłonski, Slach. Maciey *Samson* Jabłonski 1674 ASK I 70, 400v. [m. Jabłoń-Uszyńskie] (n. her. *Samson* SEMSNO VI 52 od n. os. *Samson* SSNO V 10-11, SEMSNO II 118, pochodzenia hebrajskiego – *šimešōn* (*šhemesh* 'słońce') Malec 320-321, do nazwy rodu został przybrany herb przedstawiający postać biblijnego Samsona, sędziego izraelskiego, walczącego z Filistynami⁹; por. n. m. Jabłoń-Samsony w z. biel.).

Zagroba: 1. Albertus filius olim Joannis *Zagroba* Gołąb de Gołembie 1567 Kap 131; Joannes filius... Alberti *Zagroba* de Gołembie 1573 Kap 131; Sliachatny Piotr *Zagroba* Gołębiów 1581 ASK I 47; 724; N[obi]l[e]m Stanislaum Gołembiewski filium N[obi]lis Petri *Zagroba* Gołembiewski 1613 KGB 13, 103v.; Nobilis Albertus filius Petri *Zagroba* Gołembiewski 1613 KGB 13, 320; Nobilis Albertus olim Petri *Zagroba* Gołembiewski 1629 KZS 3, 109 [m. Gołębie]; 2. Миколай *Закграба* 1528 RIB 33, 155 [m. Jamiołki]; 3. Петръ *Закгоба* 1567 RIB 33, 1038; Slachatny Piotr Woino *Zagroba* 1579 ASK I 47, 367; Śl. Piotr Woino *Zagroba* 1580 ŹDZ 17, 95; Piotr *Zagroba* Woino z Woinów 1581 ASK I 47, 679v.; Petrum olim Georgy Woino *Zagroba* 1601 TKL 139, 35v.; nobil[ium] Jacobi, Laurenty, Stanisłai filioru[m] olim nobil[is] Christopheri Woino *Zagroba* 1613 KGB 13, 128v.; Nob[i]l[iu]m Petri, Thoma[e], Christopheri olim Joanni[s] Woino *Zagroba* 1614 KGB 13, 723v.; No[bi]l[em] Stanislaum ol[im] Christophori filiu[m] 1628 KGB 23, 467; succ[ess]ori olim Joannis Woino *Zagroba* 1628 KGB 23, 611v.; Stanisław olim Christopheri *Zagroba*, P. Piotr Woino *Zagroba* 1640, 1641 KGB 1, 5; JmP Piotr Woino *Zagroba* 1673, 1674 ASK I 70, 327v., 393 [m. Wojny]; 4. Slach. Marcin Woino *Zagroba* 1673 ASK I 70, 327 [m. Szepietowo] (n. her. *Zagroba* SEMSNO VI 70 od 1) n. os. *Zagroba* SSNO VI 254-255, SEMSNO I 358, wywodzącej się od ap. zagrześć 'zasypać, zagrzebać' Sstp XI 78 lub 2) n. m. *Zagroba* dziś *Zagroba* Kościelna woj. mazowieckie, pow. płocki).

Sekundarne:

- z formantem **-icz, -(ew)icz, -(ow)icz** :

Cholewicz: Martin *Cholewicz*, Jan *Cholewicz* 1528 ŹDZ 17, 202 [m. Wróble¹⁰]; zob. wyżej **Cholewa**.

9 W świetle rozważań S. Kozierowskiego przedstawiciele tego rodu heraldycznego przybyli do Polski z terenu Węgier, Czech lub Słowacji; por. S. Kozierowski, *Studja nad pierwotnem rozszedleniem rycerstwa wielkopolskiego*, VIII. *Ród Samsonów-Watów*, „Rocznik Towarzystwa Heraldycznego we Lwowie”, V, Kraków 1921, s. 1-38.

10 Miejscowość Wróble w z. biel. została najprawdopodobniej założona w XV w. przez osadników h. Cholewa z Arciszewa w pow. wyszogrodzkim; por. J. Wiśniewski J., *Początek i rozwój osadnictwa w ziemi łomżyńskiej w końcu XIV i w XV w.*, „Studia Łomżyńskie”, t. I, Warszawa 1989, s. 64; Cz. Brodzicki, *Ziemia łomżyńska do 1529 roku*, Warszawa 1999, s. 146.

Łubicz: 1 Matej *Łubicz*, Martin *Łubicz* 1528 *ŹDz* 17, 190 [m. Wyszki]; 2. Nobilis Jacobus olim Pauli Łapa *Łubicz* 1629 KZS 3, 33 [m. Łapy]; zob. wyżej **Łuba**.

Modzelewicz: Павелъ *Модзелевичъ* 1567 RIB 33, 1068 [m. Jamiołki] (n. her. *Modzel SEMSNO VI 34* od n.os. *Modzel SSNO III 543-544*, *SEMSNO I 169*, a ta od ap. *modzel* 'nagniotek, odcisk, zgrubiałość skóry' *Sstp IV 323*, por. ps. **mozolъ* // *mozolъ* ts. znaczenie, SEJS XX 98-100).

Zagrobicz: 1. Янъ *Загребичъ* 1528 RIB 33, 155; Янъ *Загребичъ*, Миколай Мартиновичъ *Загребичъ*, Павелъ *Загребичъ* 1567 RIB 33, 1067 [m. Jamiołki]; zob. wyżej **Zagroba**.

- z formantem **-ik, -(cz)yk, -(in)(cz)yk-**:

Korabczyk: Śl. Jan ol[im] Stanisława *Korabczik* 1580 *ŹDz* 17, 100 [m. Grodzkie]; zob. wyżej **Korab**.

Korabinczyk: S. Stanisław *Karabinczyk* 1663 ASK I 70, 557 [m. Zimnochy]; zob. wyżej **Korab**.

Łubik: S. Grzegorz *Łubik* 1663 ASK I 70, 552v.; Franciszek *Łubik*, Woyciech *Łubik*, Marcin *Łubik* 1674 ASK I 70, 652v. [m. Łapy]; zob. wyżej **Łuba**.

Modzelczyk: Nob[i]l[e]m Stau[slau]m olim Georgy de Dworaki dictu[m] *Modzelczyk* 1614 KGB 13, 1152v. [m. Dworaki]; zob. wyżej **Modzelewicz**.

Pierzchalik: Nob[i]l[e]m Petrum olim Mathai Wysenski *Pierzchalik* 1613 KGB 13, 262; Nobilis Gregorii *Pierzchalik* Wysenski 1613 KGB 13, 324; Nobilem Laurencium olim Nicolai *Pierzchalik* Wysenski 1613 KGB 13, 72v.; por. Paulus de Wischonky iudex districtus Surassiensis... clenodio Pyrzchali 1438 Sem 150 [m. Wyszonki]; 2. Fabianum olim Petri *Pierzchalyk* 1673 KGB 23, 90 [m. Szepietowol] (n. her. Pirzchała SEMSNO VI 44); zob. wyżej **Pierzchała**.

Zagrobik: 1. Albertus olim Petri *Zagrobik* Gołembiewski 1629 KZS 3, 175v. [m. Gołębie]; 2. Gregorius olim Stanislai *Zagrobik* 1569 AU 239 [m. Trzeszczkowo]; 3. Nobilis Jacobus olim Christopheri Woino *Zagrobik* 1614 KGB 13, 1121v. [m. Wojny]; Slach. Marcin Woyno *Zagrobik* 1674 ASK I 70, 394v. [m. Szepietowol]; 4. śl. Michał ol[im] Jana *Zagrobik* Kuliesza 1580 *ŹDz* 17, 100 [m. Kulesze]; zob. wyżej **Zagroba**.

- z formantem **-in:**

Korabin: Wawrzyniec *Korabin* 1674 ASK I 70, 657v. [m. Zimnochy]; zob. wyżej **Korab**.

- z formantem **-(in)ko:**

Korabinko: S. Wawrzyniec *Murabianka* (!) 1663 ASK I 70, 557v.; Slach. Wawrzyniec Zimnoch *Korabinko* 1676 Cz 1099, 785 [m. Zimnochy]; zob. wyżej **Korab**.

- z formantem **-ak:**

Lubiak: Franciszek *Lubiak* 1674 ASK I 70, 650 [m. Łapy]; zob. wyżej **Łuba**.

- forma żeńska z formantem **-ewa(ja):**

Modzelewa f.: Stanisławowa *Modzelewaia* 1528 *ŹDz* 17, 205 [m. Jamiołki]; zob. wyżej **Modzelewicz**.

Nazwiska i przydomki odherbowe należą do najstarszych, najbardziej tradycyjnych, nazw osobowych na badanym terenie. Niektóre antroponimy odnotowano już w źródłach z XV i w I połowy XVI w. Większość przydomków odherbowych zanikła jednak pod koniec XVII w., wyparta przez nazwy odimienne i odapelatywne, które bardziej precyzyjnie identyfikowały osoby¹¹. Przydomki odherbowe nie stały się również na badanym obszarze elementem złożonych nazwisk dwuczłonowych. Wyjątek stanowi tu nazwisko *Lubicz-Łapiński*. Jednak według danych z 1990 r. miało ono w Polsce tylko 8 nosicieli¹². Inaczej sprawa przedstawia się z nazwiskami motywowanymi nazwami heraldycznymi, gdyż po ich ostatecznym ustabilizowaniu formalnym, utrwaliły się na badanym obszarze i funkcjonują do dnia dzisiejszego.

Warto tutaj zwrócić uwagę na jeszcze jeden aspekt nazw heraldycznych, niezwykle istotny dla historyków, szczególnie dla genealogów. Heraldyczne nazwy osobowe są nieocenionym źródłem informacji potrzebnych dla ustalenia przynależności herbowej rodów szlacheckich.

Skróty:

- ap.- apelatyw
- f. - rodzaj żeński
- im. - imię
- m. - miejscowość
- n. her.- nazwa heraldyczna
- n. m. - nazwa miejscowa
- n.os. - nazwa osobowa
- pow. - powiat
- ps. - prasłowiański
- woj.- województwo
- z. biel.- ziemia bielska
- z. droh. - ziemia drohicka

Źródła:

a) rękopiśmienne:

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie:

Kap p. 40, Kopicjana (Zbiory I. Kapicy-Milewskiego)

KGB 13, Księga grodzka brańska nr 13 (1612-1614)

KGB 23, Księga grodzka brańska nr 23 (1627-1630)

KZS 3, Księga ziemska suraska nr 3 (1629-1630)

ASK I 47, 335-378, Rejestr poborowy ziemi bielskiej z 1579 r.

ASK I 47, 670-727, Rejestr poborowy ziemi bielskiej z 1581 r.

ASK I 70, 315-765, Rejestry pogłównego ziemi bielskiej woj. podlaskiego z lat 1663-1674

11 B. Tichoniuk, *Antroponimia południowej Białostoczczyzny w XVI wieku*, Opole 1988, s. 100-102.

12 *Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych*, wyd. K. Rymut, t. V, Kraków 1993, s. 640. Słownik zawiera informacje dotyczące nazwisk według stanu banku danych PESEL z końca 1990 r.

Archiwum Państwowe w Lublinie:

TKL 132-143, Trybunał Koronny Lubelski. Rejestr spraw powiatu brańskiego z 1603 r.

TKL 139, Trybunał Koronny Lubelski. Rejestr spraw powiatu brańskiego z 1601 r.

Archiwum Państwowe w Białymstoku:

KGB 1, Księga grodzka brańska z lat 1640-1641

Biblioteka Narodowa w Warszawie:

Cz 1099, 731-846, Rejestr poborowy ziemi bielskiej z 1676 r

Archiwum Diecezjalne w Siedlcach:

ADS 149, Acta visitationis generalis ecclesiarum palatinatus Podlachiae et Brestensis, nec non decreta feformationis tempore episcopi Nicolai Prażmowski ex annis 1662-1664. Fundationes ecclesiarum dioecensis Brestensis et earu iura.

b) drukowane:

AU, Spis szlachty podlaskiej składającej przysięgę Koronie polskiej w 1569 r., [w:] Akta Unii Polski z Litwą 1385-1791, wyd. S. Kutrzeba, W. Semkowicz, Kraków 1932, s. 236-264.

Kap, I. Kapica – Milewski, Herbarz, Kraków 1870.

RIB 33, Переписи войска Литовскаго 1528, 1565, 1567 г., Земля Бельская [w:] Русская Историческая Библиотека, т. XXXIII, Петроград 1915, s. 124-182, 358-381, 1035-1181.

Sem, *Wywody szlachectwa w Polsce XIV-XVII w.*, [w:] Rocznik Towarzystwa Heraldycznego, nr 3, Lwów 1911-1912.

ŻDz 17, Rejestr poborowy woj. podlaskiego z 1580 r., [w:] Źródła dziejowe, t. VI, Podlasie, wyd. A. Jabłonowski, t. XVII, cz. I, Warszawa 1908, s. 90-128.

Skróty cytowanej literatury:

Boryś, W. Boryś, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 2005.

Malec, M. Malec, *Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce*, Kraków 1994.

SEJS, *Этимологический словарь славянских языков*, под ред. О Н Трубочева, вып. 1-31, Москва 1974-2005, под ред. О. Н. Трубочева, А. Ф. Журавлева, вып. 32, Москва 2005, под ред. А. Ф. Журавлева, вып. 33-35, Москва 2007-2009.

SEMSNO I - VI, *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, cz. I Odapelatywne nazwy osobowe, opr. A. Cieślíkowa, Kraków 2000, cz. II Nazwy osobowe pochodzenia chrześcijańskiego, opr. M. Malec, Kraków 1995, cz. III Odmiejscowe nazwy osobowe, opr. Z. Kaleta, E. Supranowicz, J. Szymowa, Kraków 1997, cz. IV Nazwy osobowe pochodzące od etników, opr. E. Supranowicz, Kraków 1997, cz. V Nazwy osobowe pochodzenia niemieckiego, opr. Z. Klimek, Kraków 1997, cz. VI Nazwy heraldyczne, opr. M. Bobowska-Kowalska, Kraków 1995.

SL, S.B. Linde, *Słownik języka polskiego*, I-VI, Lwów 1854-1860.

Spsł, *Słownik prastłowiański*, pod red. F. Sławskiego, Wrocław 1974 i nn.

SSNO, *Słownik staropolskich nazw osobowych*, pod red. W. Taszyckiego, I-VI, Wrocław 1965-1983, VII, Suplement, opr. pod kier. M. Malec, Wrocław 1984-1987.

Sstp, *Słownik staropolski*, pod red. S. Urbańczyka, Warszawa 1953-1955, Wrocław 1955-1990, Kraków 1991 i nn.

Фамилии и прозвища шляхты исторической Бельской земли на Подляшье, происходящие от геральдических названий

В данной статье представлена и проанализирована словообразовательная структура фамилий и прозвищ, употреблявшихся представителями шляхетского сословия исторической Бельской земли на Подляшье в XV–XVII вв. Автор приходит к выводу, что антропонимы, выбор которых обусловлен геральдическими названиями, составляют не очень многочисленную, но чрезвычайно интересную группу среди всех имён собственных. Такого рода имена собственных могут очень помочь учёному, особенно в исторических и генеалогических исследованиях.

Surnames and bynames of Gentry from the Historical Bielsko Land in Podlasie Derived from Heraldic Names

The present article discusses and analyses the morphological structure of surnames and bynames used by the representatives of the gentry class of historical Bielsko Land in Podlasie in the period from the 15th to the 17th century. It turns out that anthroponyms derived from heraldic names constitute a small but extremely interesting group among all personal names. This type of personal names can be of great use especially in historical and genealogical research.